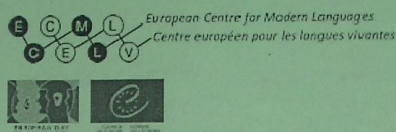

<https://sites.google.com/site/conference2012pit/>
pit.conference2012@gmail.com

26 - 28.9. 2012
Скопје, Република Македонија

ПРОГРАМА НА НАУЧНАТА КОНФЕРЕНЦИЈА
- CONFERENCE PROGRAMME –
- PROGRAMME DU COLLOQUE –
- KONFERENZPROGRAMM-

26.9.2012

9:00 - 10:00 Регистрација на учесниците во Аулата на Филолошкиот факултет /
Participant registration / Lobby of the Faculty of Philology
Enregistrement des participants à la Faculté de Philologie
Anmeldung der Teilnehmer (Aula der Philologischen Fakultät)

10:00 -12.00 Свечено отворање на Собирот (Сала за седници) //
Opening Plenary /Conference Hall /
Ouverture du colloque - Salle de conférences (SC)
Eröffnung (Festsaal der Fakultät)

Поздравни обраќања / Welcome addresses / Salutations solennelles/ Grußworte

- Prof. Dr. Slavica Veleva, Dean of the “Blazhe Koneski” Faculty of Philology,
Doyenne de la Faculté de Philologie, Dekanin der Philologischen Fakultät “Blaze
Koneski”

- Assist. Prof. Dr. Tatjana Panova-Ignjatovik, Head of the Department of
Translation and Interpreting, Responsable du Département de
Traduction/Interprétation (DTI),
Vorstand des Lehrstuhls für Übersetzen und Dolmetschen

27.9. 2012

Тематски сесии /Thematic sessions / sessions thématiques / thematische
Sektionen
(Време на излагање 15 минути /Presentation time 15 minutes/ Intervention en
15 min./ Vortragszeit 15 Min.)

9:00 - 11:00 Сала за толкување СТ /Interpreting Hall (IH)/Salle d'interprétation (SI) /Konferenzsaal (KS)	9:00 - 11:00 Мултимедијална лабораторија/ Multimedia lab / Laboratoire multimédia /Multimedia- Labor (ML)
1B. ПЛУРИЛИНГВИЗАМ И МУЛТИКУЛТУРАЛИЗАМ 1 C. PLURILINGUALISM AND MULTICULTURALISM 1 C. PLURILINGUISME ET MULTICULTURALISME 1C. PLURILINGUALISMUS UND MULTIKULTURALISMUS	2 B. ПЛУРИЛИНГВИЗАМ И МУЛТИКУЛТУРАЛИЗАМ 2 C. PLURILINGUALISM AND MULTICULTURALISM 2 C. 2A. PLURILINGUISME ET MULTICULTURALISME 2 C. PLURILINGUALISMUS UND MULTIKULTURALISMUS
Модератор/ moderator /Moderator Проф. д-р Ана Лазарова Никовска Prof. Dr. Ana Lazarova- Nikovska	Модератор/ moderator /Moderator Prof. Dr. Thomas Szende
Д-р Ана Лазарова-Никовска и Звонко Танески Prof. Dr. Ana Lazarova- Nikovska Ономатопејата во литературата за мали деца: англиско-македонски споредби (L'onomatopée dans la littérature pour enfants - comparaison entre l'anglais et le macédonien) (Onomatopoesie in der Kinderliteratur im englisch- makedonischem Vergleich) (Onomatopoeia in Children's Literature: English- Macedonian comparisons)	Prof. Dr. Irina Babamova, Prof. Dr. Margarita Velevska Les locutions verbales à erbe prendre : problèmes, équivalents macédoniens et (leur) maîtrise par les traducteurs/interprètes macédonien (Глаголски изрази со глаголот ЗЕМА: проблеми, македонски еквиваленти, нивно совладување од македонските преведувачи/толкувачи) (Verbalphrasen mit „prendre“: Überwindungsprobleme bei der Ermittlung von Äquivalenten bei makedonischen Übersetzern und Dolmetschern)
Д-р Ана Кечан Dr. Ana Kecan Анализа на македонскиот превод на Ономастични поими од митологијата на Д.Р.Р Толкин во „Господарот на прстениите“ (Analyse de la traduction macédonienne sur les notions onomastiques concernant la mythologie de J. R. R. Tolkien dans „Le maître des anneaux„) (Analyse der onomastischen Begriffe in der makedonischen Übersetzung der Mythologie «Der Herr der Ringe» von J. R.R. Tolkien) (The Analysis of the Macedonian translation of onomastic notions of mythology in "The Lord of the Rings" by J.R.R Tolkien)	Dr. Dado Fjoralba, Eglantina Gishti Analyse contrastive de la traduction des sigles de la presse française en albanais (Контрастивна анализа при преведување на кратенките во францускиот и во албанскиот печат) (Kontrastive Analyse der Übersetzungsäquivalente von Abkürzungen in der französischen und albanischen Presse)
Доц. д-р Марија Леонтиќ Dr. Marija Leontik Турцизмите како јазична и културна нишка при преведување на литературни текстови од турски на македонски јазик (Les influences turques du domaine linguistique et culturel en traduisant des textes littéraires du turc en macédonien) (Turzismen als sprachliche und kulturelle Kleinode bei der Übersetzung von türkischen literarischen Texten ins Makedonische)	Katarina Gjurcheska-Atanasovska, MA Нестандардната лексика – предизвик за преведувачот (Lexique non standardisé - défi pour le traducteur) (Nicht-standardisierte Lexik – eine Herausforderung für den Übersetzer) (Non-standard Lexis – a Challenge for the Translator)

ТУРЦИЗМИТЕ КАКО ЈАЗИЧНА И КУЛТУРНА НИШКА ПРИ ПРЕВОД НА ЛИТЕРАТУРНИ ТЕКСТОВИ ОД ТУРСКИ НА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК

доц. д-р Марија Леонтиќ

Апстракт: Многу преведувачи при превод на литературни текстови од странски јазик на македонски јазик се соочуваат со проблемот безеквивалентна лексика како резултат на одредени историски услови и културолошки фактори. Преведувачот од турски на македонски јазик има среќа бидејќи благодарение на турцизмите кои се создале како резултат на јазичните и културните проникнувања меѓу турскиот и македонскиот јазик и турската и македонската култура, главно се соочува со еквивалентна лексика, а многу малку бара решенија за безеквивалентната лексика. Тоа од една страна го олеснува преводот на лексички план и го прави автентичен, но од друга страна претставува мост кој ги поврзува турскиот и македонскиот јазик и турската и македонската култура.

Клучни зборови: *турски јазик, македонски јазик, турцизми, еквивалентна лексика.*

TURCISMS AS A LINGUAL AND CULTURAL THREAD WHEN TRANSLATING LITERARY TEXT FROM TURKISH LANGUAGE TO MACEDONIAN LANGUAGE

Abstract : A considerable number of translators encounter problems when translating literary texts into Macedonian language in terms of non-equivalent lexis as a result of historical and cultural factors. Translators from Turkish into Macedonian language have more luck as thanks to the turcisms which entered the Macedonian language as the result of the lingual and cultural contacts are mainly dealing with equivalent lexis. On the one hand, that facilitates the translation on lexical level and renders its authenticity, but on the other side it represents a bridge which links the Turkish and the Macedonian language and culture.

Key words: *Turkish language, Macedonian language, turcisms, equivalent lexis.*

1. Вовед

Општо гледано преведувањето претставува заменување на едно нешто со друго нешто кое е еквивалентно, односно има еднаква вредност на првото. Со оваа преводна еквиваленција или преводна адекватност се пренесуваат информациите во јазичните пораки од еден јазик во друг јазик. Колку јазичните системи и културите на кои им припаѓаат се послични, преводната еквиваленција полесно се постигнува. Доколку јазичните системи и културите на кои им припаѓаат се карактеризираат со големи разлики, преводната еквиваленција потешко се реализира. Ова е најзабележително на лексичко ниво.

Преведувачот при превод од еден во друг јазик го има на располагање целото лексичко богатство на обата јазика. Но и покрај ова преведувачот при преведувањето се соочува со целосна еквиваленција, делумна еквиваленција и безеквивалентна лексика. При преведување на литературни текстови од турски на македонски јазик преведувачот се соочува со сите видови еквиваленција, но петвековниот заеднички живот на македонскиот и на турскиот народ на ист географски простор со иста административна управа оставиле длабоки траги во колективната меморија кои денес на јазичен план се манифестираат преку турцизмите. Токму поради ова турцизмите можеме да ги претставиме како јазична и културна нишка меѓу македонскиот и турскиот народ. Турцизмите на преведувачот од турски на македонски јазик му овозможуваат во голем број случаи да се соочува со целосна и делумна еквиваленција, а во многу мал број примери со безеквивалентна лексика.

2. Улогата на турцизмите за целосна еквиваленција на лексичко ниво при превод на литературни текстови од турски јазик на македонски јазик

Целосната еквиваленција на лексичко ниво при превод на литературни текстови од турски на македонски јазик се јавува кај еднозначни лексеми кои се однесуваат на одредени подрачја. Тие најчесто се претставени со заемките од турскиот јазик или заемките кои навлегле со посредство на турскиот јазик што ги нарекуваме турцизми. Турцизмите се најлесни за препознавање и се наједноставна постапка за преведување.

Целосната еквиваленција на лексичко ниво при преведувањето се јавува кај еднозначни лексеми кои се однесуваат на одреден број подрачја од материјалната култура. Таа се јавува во следниве подрачја:

а) објекти, нивни делови и материјал од кој се изградени:

<i>турски</i>	<i>македонски</i>	<i>турски</i>	<i>македонски</i>
hamam	амам	meyhane	меана
han	ан	kahvehane	кафеана
konak	конак	kale	кале
medrese	медреса	ocak	оџак
camii	џамија	kat	кат
teke	теке	tavan	таван
turbe	турбе	oda	одаја
minare	минаре	tula	тула
bahçe	бавча	direk	дирек

б) покуќнина:

<i>турски</i>	<i>македонски</i>	<i>турски</i>	<i>македонски</i>
sandık	сандак	kazan	казан
bohça	бовча	güğüm	ѓум
torba	торба	kova	кофа

minder	миндер	leğen	леген
krevet	кревет	sofra	софра
döşek	душек	tepsi	тепсија
yorgan	јорган	tencere	тенцере
yastık	јастук	kapak	капак
çarşaf	чаршаф	tava	тава
kilim	килим	havan	аван
perde	перде	rende	ренде
kömür	кумур	cezve	ѓезве
çakmak	чакмак	fincan	филџан
kibrit	кибрит	şişe	шише

в) трговија и занаети

<i>турски</i>	<i>македонски</i>	<i>турски</i>	<i>македонски</i>
çarşı	чаршија	helvacı	алваџија
esnaf	еснаф	bozacı	бозација
zanaatçı	занаетчија	fırıncı	фурнаџија
çırak	чирак	kasap	касап
kalfa	калфа	kahveci	кафеџија
pazar	пазар	yorgancı	јорганџија
dükkân	дуќан	kuyumcu	кујунџија
ortak	ортак	kazancı	казанџија
müşteri	муштерија	kalaycı	калаџија
veresiye	вересија	kunduracı	кондураџија
kâr	ќар	pabuççu	папуџија
ziyan	зијан	semerci	самарџија
fayda	фајде	kömürcü	кумурџија
bedava	бадијала	boyacı	бојаџија
gaydacı	гајдарџија	berber	бербер

г) прехранбени продукти

<i>турски</i>	<i>македонски</i>	<i>турски</i>	<i>македонски</i>
maydanoz	магданос	susam	сусам
ıspanak	спанаќ	badem	бадем
marul	марула	leblebi	леблебија
nane	нане	kayısı	кајсија
biber	бибер	muşmula	мушмула
limon tozu	лимонтуз	portakal	портокал
pekmez	пекмез	nişasta	нишесте
kaymak	кајмак	maya	маја

д) исхрана

<i>турски</i>	<i>македонски</i>	<i>турски</i>	<i>македонски</i>
meze	мезе	tatlı	татлија
çorba	чорба	baklava	баклава
köfte	ќофте	revani	раванија
musakka	мусака	kadayıf	кадаиф
sarma	сарма	tulumba tatlısı	тулумба
paça	пача	kurabiye	гурабија
sucuk	суџук	helva	алва
simet	симид	lokum	локум
kaygana	кајгана	sütlaç	сутлијаш
tarator	таратор	rakı	ракија
turşu	туршија	şıra	шира
yufka	јуфки	kahve	кафе
tarhana	тарана	çay	чај
börek	бурек	salep	салеп
peksimet	пексимит	şerbet	шербет

ѓ) облека и чевли

<i>турски</i>	<i>македонски</i>	<i>турски</i>	<i>македонски</i>
kayış	каиш	cep	џеб
kolan	колан	kundura	кондура
kemer	кемер	pabuç	папучи
şamı	шамија	çizme	чизми
mahrana	марама	nalın	налани
şal	шал	topuk	топуци
yaka	јака	çorap	чорапи

е) музички инструменти

<i>турски</i>	<i>македонски</i>	<i>турски</i>	<i>македонски</i>
zurna	зурла	tambura	тамбура
kaval	кавал	daire	дајре
düdük	дудук	darbuka	тарабука
gayda	гајда	çalgı	чалгија

3. Улогата на турцизмите за нецелосна (делумна) еквиваленција на лексичко ниво при превод на литературни текстови од турски јазик на македонски јазик

Делумната еквиваленција се јавува на интерлингвистички план и се карактеризира со два аспекта:

а) лексемата на изворниот јазик има пошироко семантичко поле од лексемата на јазикот-цел и

б) лексемата на изворниот јазик има потесно семантичко поле од лексемата на јазикот-цел.

Во вакви ситуации преведувачот се соочува со специфичните односи помеѓу одделни лексеми и бара соодветни решенија на проблемите кои се јавуваат при преведувањето. Но делумната еквиваленција на релацијата турски-македонски јазик благодарение на турцизмите не се доживува како голем проблем. Преведувачот и читателот, иако знае дека се работи за делумна еквиваленција благодарение на културното наследство, народниот бит и народното творештво, многу лесно ја доловува семантичката ширина или семантичката ограниченост на турцизмите.

Делумната еквиваленција на лексичко ниво се јавува во одреден број подрачја.

Случаите кога турцизмот во македонскиот јазик има пошироко семантичко поле од лексемата во турскиот јазик ќе го претставиме со следните примери:

<i>турски</i>	<i>македонски</i>
pazarcı 1. продавач на пазар	пазарџија 1. продавач на пазар 2. купувач на пазар
tütüncü 1. одгледувач на тутун 2. продавач на тутун	тутунџија 1. одгледувач на тутун 2. продавач на тутун 3. љубител на тутун и пушење
pehlivanlık 1. пеливанство 2. <i>фиг.</i> сила	пеливанлак 1. пеливанство 2. <i>фиг.</i> вештина, умешност 3. херојство, јунаштво
çardaklı 1. што има чардак, потпирки за лозница	чардаклија 1. кука што е со чардак, покриена тераса 2. лоза што се качува по чардак, лозница 3. стражар на чардак (кула), граничар

Случаите кога лексемата во турскиот јазик има пошироко семантичко поле од турцизмот со кој се преведува во македонскиот јазик ќе ги претставиме со следните примери:

<i>турски</i>	<i>македонски</i>
bostancı 1. одгледувач на зеленчук, градинар 2. одгледувач на лубеници и дињи 3. чувар на градините со зеленчук и бостан 4. припадник на гардата на султанот	бостанџија 1. одгледувач на бостан (лубеници и дињи) 2. продавач на бостан (лубеници и дињи)
tabiatlı 1. што е носител на каков било карактер или природа	табиетлија 1. што има добар карактер, карактерен 2. што е кудлив, каприциозен
kör 1. слеп 2. слеп човек 3. тап 4. бледа, слаба (светлина) 5. лош 6. <i>фиг.</i> слеп, затворен, без излез	ќор 1. слеп 2. слеп човек

И во двата случаја кога турцизмот во македонскиот јазик има пошироко семантичко поле од лексемата во турскиот јазик или кога лексемата во турскиот јазик има пошироко семантичко поле од турцизмот со кој се преведува во македонскиот јазик, може да се согледа дека турските лексеми се лесно препознатливи, а турцизмите имаат важна улога во нивното препознавање, толкување на нивната семантика и нивното преведување во македонскиот јазик. А сето ова до одреден степен ја олеснува работата на преведувачот на лексички план и му овозможува својата концентрација и енергија да им ја посвети на другите аспекти на литературниот превод.

4. Улогата на турцизмите и на турските елементи за постоење на мал број безеквивалентна лексика при превод на литературни текстови од турски јазик на македонски јазик

Непостоењето на преводна еквиваленција наложува дополнителен напор за преведувачот за да може литературниот текст солидно да го преведе. Кога во едниот јазик постојат лексеми кои немаат преводен еквивалент во другиот јазик, тогаш преведувачот често пати е соочен да бара решенија со неологизми (калкирање, полукалкирање, адаптација, семантички неологизам), транспозиција (синтаксичка парафраза), модулација (приближен превод), контекстуален превод и адаптација.

Безеквивалентната лексика која причинува тешкотии при преведувањето обично се јавува како резултат на различни историски и културолошки фактори во кои живеат народите или поради различната морфолошка структура на јазиците кои се преведуваат. Благодарение на минатото кое историски и културно ги поврзало македонскиот народ и

турскиот народ, македонскиот јазик и турскиот јазик, се појавиле турцизмите кои денес претставуваат јазична нишка и го олеснуваат преводот на литературните текстови од турски на македонски јазик. Во македонскиот јазик најголемиот број турцизми се од областа на материјалната култура, а многу помалку од сферата на духовната култура. Од морфолошки аспект именките кои ги означуваат материјалните предмети се доминантни, а додека глаголите кои изразуваат дејство се значително помалку застапени. Затоа безеквивалентната лексика обично се јавува кај апстрактните поими и кај одредени глаголи кои обично имаат каузативен и реципрочен залог.

<i>турски</i>	<i>македонски</i>
yazdır- (каузативен залог)	му рече да пишува, го обврза да пишува, му наложи да пишува,
okut- (каузативен залог)	му рече да чита, го обврза да чита, му наложи да чита
uçuş- (реципрочен залог)	летнаа заедно, се разлетаа истовремено
gölüş- (реципрочен залог)	се насмевнаа заедно, се насмевнаа истовремено

Безеквивалентна лексика може да се јави и за турските лексеми кои содржат суфикси кои даваат економичност на јазикот. Во вакви случаи преведувачот применувајќи ги турцизмите добива соодветна еквивалентна лексика за преводот.

<i>турски</i>	<i>македонски</i>	<i>турцизам</i>
kârlı	што доби нешто, што заработи нешто, што ќарил	ќарлија
meraklı	што има желба за, што покажува желба за, што има мерак за	мераклија

За надминување на безеквивалентната лексика може да се употребат и турските суфикси кои се застапени во македонскиот јазик и му се лесно препознатливи на македонскиот говорител. На овој начин преведувачот повторно се стекнува со соодветна еквивалентна лексика за преводот.

<i>турски</i>	<i>македонски</i>	<i>лексема со турски суфикс</i>
bilgisayarcı	лице што работи на компјутер	компјутерџија
otobüsçü	шофер што вози автобус	автобусџија

Денес, голем дел од турцизмите се архаизми, но преведувањето дозволува соодветна примена и на архаизмите кои постојат во лексиконот на јазикот на преводот, а не се во активна употреба во современиот јазик.

Во својата преведувачка практика од турски на македонски јазик и при подготвувањето на основниот турско-македонски речник се сретнав со мал број безеквивалентна лексика. На овој план важна улога има лексиконот на стандардниот македонски јазик во кој се застапени турцизмите и турските елементи како историско,

културно и јазично наследство кои денес ни овозможуваат при преведување на литературни текстови од турски на македонски јазик да имаме богат избор на лексеми.

5. Заклучок

Преведувачите на литературните текстови од турски јазик на македонски јазик во најголем број случаи се соочуваат со целосна и делумна еквиваленција, а многу малку со безеквивалентна лексика. Но во голем број случаи безеквивалентната лексика може да се надмине со турцизмите или со турските елементи, пред сè турските суфикси, кои навлегле во македонскиот јазик во текот на административната управа на Османлиската Империја, а кои и денес наоѓаат своја примена во говорниот и во пишаниот јазик. Голем дел од турцизмите се архаизми, но на преведувачот при соочување со безеквивалентна лексика е дозволено му е да црпи и од активното и од пасивното лексичко богатство на еден јазик. Македонскиот јазик располага со големо лексичко богатство кое содржи турцизми или турски елементи кои влијаат целосната и делумната еквиваленција при превод од турски на македонски јазик да биде делотворна, ефикасна и специфична. Затоа можеме да заклучиме дека турцизмите кои се јавиле во специфични историски и културни услови, денес претставуваат јазична нишка при турско-македонскиот превод на литературните текстови.

БИБЛИОГРАФИЈА

1. Baker Mona. (1999). *In Other Words - a coursebook on translation*. Routledge - London, New York.

2. Hornby-Snell Mary. (1988). *Translation Studies*. John Benjamins Publishing Company- Zürich.

3. Никодиновска Радица. (2009). *Дидактика и евалуација на преведувањето од италијански јазик на македонски и обратно*. Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ - Скопје.

4. Николиќ Арсова Лидија. (1999). *Преведување - теорија и практика*. Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ - Скопје.

5. Димитровски Тодор, Корубин Благоја, Стаматоски Трајко. (1986). *Речник на македонскиот јазик со српскохрватски толкувања*. Македонска книга - Скопје.

6. Мурговски Зозе. (2005). *Речник на македонскиот јазик*. Филолошки факултет „Блаже Конески“ - Скопје.

7. Велковска Снежана, Антевска Веновска Снежанка, Маџоска Груевска Симона, Михајловска Додевска Олгица, Грујовска Јованова Елена, Џамбазова Петрова Снежана, Ристеска Стефановска Фани, Тантуровска Лидија, Евроска Топлиска Катица, Цветановски Гоце, Ралповска Бандиловска Елизабета, Дрвошанов Васил, Каранфиловски Максим, Цветковски Живко. (2003). *Толковен речник на македонскиот јазик. Том 1 (А-Ж)*. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје.

8. Ралповска Бандиловска Елизабета, Велковска Снежана, Велковска Бисерка, Антевска Веновска Снежанка, Михајловска Додевска Олгица, Грујовска Јованова Елена,

Ловеска Оливера, Каранфиловски Максим, Ристеска Стефановска Фани, Евроска Топлиска Катица, Цветановски Гоце, Цветковски Живко. (2005). *Толковен речник на македонскиот јазик. Том 2 (З-К)*. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје.

9. Ралповска Бандиловска Елизабета, Велковска Снежана, Велковска Бисерка, Антевска Веновска Снежанка, Маџоска Груевска Симона, Ѓоргиева Давкова Светлана, Конески Кирил, Каранфиловски Максим, Ристеска Стефановска Фани, Евроска Топлиска Катица, Цветановски Гоце, Цветковски Живко. (2006). *Толковен речник на македонскиот јазик. Том 3 (Л-О)*. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје.

Леонтиќ, Марија. (2012). Турцизмите како јазична и културна нишка при превод на литературни текстови од турски на македонски јазик. Меѓународна научна конференција по повод европскиот ден на јазиците на тема „Јазични и културни проникнувања низ преведувањето и толкувањето“, во организација на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ - Скопје, 27.9.2012, Скопје.

Превод на апстрактот на англиски: м-р Крсте Илиевски

Лектура: проф. д-р Симон Саздов